بررسی جامعه شناختی رابطه میان کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی (مطالعه‌ی موردی شهر تهران)

علی رحمانی فیروزجاه[1]، سعدیه سهرابی[2]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۸/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۲/۲۵

چکیده

امروزه مقوله‌ی کیفیت زندگی به شکل وسیعی با مفهوم رفاه، روابط اجتماعی، اعتماد و مشارکت اجتماعی ارتباط پیدا کرده است که می‌تواند بسترساز تقویت سرمایه‌ی اجتماعی شود. برای بررسی این رابطه به تحلیل ثانویه‌ی داده‌های موجود درباره‌ی زندگی مطلوب در شهر تهران پرداخته شده که از سوی جهاد دانشگاهی (مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران – ایسپا) و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمان ایران با حجم نمونه‌ی ۲۰۶۷۰ نفر در مناطق مختلف شهر تهران به روش پیمایش انجام شده است. در تحقیق حاضر ۵۹ درصد پاسخ‌گویان دارای کیفیت زندگی متوسط بودند که بیش‌ترین امتیاز را درباره‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و ابعاد آن یعنی اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی به خود اختصاص داده‌اند و میزان این سه متغیّر در انواع کیفیت زندگی متفاوت و معنادار است. نتیجه‌ی تحقیق پس از تجزیه و تحلیل یافته‌ها از راه محاسبه‌ی ضرایب تحلیل مسیر حاکی از این است که از مجموعه‌ی عوامل مؤثر بر سرمایه‌ی اجتماعی، کیفیت زندگی متوسط با ضریب همبستگی ۵۸/. بیش‌ترین تأثیر را داشته است. در نتیجه کیفیت زندگی متوسط موجب افزایش همبستگی و شعاع ارتباطی افراد می‌شود و به‌دنبال خود برای آنها اعتماد را به‌همراه می‌آورد و سرانجام تمامی این عوامل موجب افزایش سرمایه‌ی اجتماعی می‌شوند.

واژه های کلیدی : کیفیت زندگی، شعاع ارتباطی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، سرمایه‌ی اجتماعی.

مقدمه

امروزه مطالعات زیادی در سطح جهان درباره‌ی کیفیت زندگی[3] صورت گرفته است. کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چند بعدی از شرایط و وضعیت جمعیت، در یک مقیاس

۱- استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل(نویسنده مسؤول) arf1348@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد جامعه شناسی

3- Quality of life

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

جغرافیایی خاص (شهر و روستا و کشور) تعریف شده است (حریرچی ، ۱۳۸۸: ۹۸) که هم متّکی به شاخص‌های ذهنی[1] یا کیفی است و هم متکّی به شاخص‌های عینی[2] و کمّی (کوکبی،- ۱۳۸٤: ٤٦). به عبارتی در بررسی نظری و تجربی مفهوم کیفیت زندگی می‌توان از دو رویکرد در سطوح عاملیتی و ساختاری بهره گرفت (آزاد ارمکی،۱۳۹۱ : ۲٤). آنچه پیشینه‌ی تحقیقات نشان می‌دهد این است که از ابتدای دهه‌ی ٦۰ میلادی مفهوم کیفیت زندگی در کشورهای اروپایی رواج یافت (لطفی، ۱۳۸۸: ٦۷). در برخی از جوامع پیشرفته این واژه همراه و گاهی مترادف با واژه های دیگری مانند، بهزیستی همگانی، رفاه اجتماعی، تأمین اجتماعی و مانند آن به کار گرفته شده است (حاجی یوسفی،۱:۱۳۸۱) و در طی چند دهه‌ی اخیر جایگاه ویژه‌ای در الگوهای برنامه‌ریزی پیدا کرده است. در نگاه اول مشاهده‌ی این‌که مردم در مکان‌های مختلف با انواع اشکال و سبک‌های زندگی متعدد و با کیفیت متفاوت زندگی می‌کنند، مسأله‌ی خاصی را مطرح نمی‌کند، اما هنگامی که قضاوت درباره‌ی کیفیت زندگی و نابرابری‌های فضایی و اجتماعی مطرح می‌شود، کنجکاوی اولیه تبدیل به مسأله‌ی اجتماعی می‌شود. زیرا به زعم برگنر[3] زمانی که فاصله میان اهداف به دست آمده و اهداف مورد درخواست کم شود، کیفیت زندگی افزایش می‌یابد (برگنر، ۱۹۸۹: ۲۷) و یا به عقیده‌ی کالمن[4] در سنجش کیفیت زندگی باید به تفاوت یا شکاف موجود میان انتظارات فرد و تجربه‌ی او در یک دوران خاص توجه کرد (کالمن، ۱۹۸٤: ۱۰). بوردیو نیز معتقد است که موقعیت عامل در زمینه‌ی اجتماعی، به حجم و میزان سرمایه (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) وی بستگی دارد، یعنی هر قدر سرمایه‌ی فرد بیش‌تر باشد، در فضای اجتماعی در موقعیت بالاتری قرار می‌گیرد و این خود، رفتار و سبک زندگی افراد را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۲). به هرحال مقوله‌ی کیفیت زندگی به شکل وسیعی با مفهوم رفاه، روابط اجتماعی، اعتماد و مشارکت اجتماعی ارتباط پیدا می‌کند (نوغانی ، ۱۳۸۷: ۱۱۲) و می‌تواند بسترساز تقویت سرمایه‌ی اجتماعی شود. اما زمانی که میان این انتظار و تجربه ناهماهنگی شکل گیرد، یعنی میان انتظارات از جامعه و رضایت از تأمین نیازها و منابع قابل دسترسی شکاف ایجاد شود،

1- Objective Indicators
2- Subjective Indicators
3 - Bergner
4- Calman

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

محرومیت شکل می‌گیرد و اشخاص اعتماد و پیوند خویش را به اجتماع از دست می‌دهند. به طوری که پژوهش‌هایی در هلینسکی نشان داده است میان کیفیت زندگی و رفتارهای نابهنجار اجتماعی مانند خودکشی، انحرافات اجتماعی، الکلیسم و میزان طلاق رابطه‌ی مستقیم وجود دارد (پاسیون[1]، ۱۹۸۲: ۵۱۰)

با مرور موارد فوق و با مشاهده‌ی کیفیت‌های زندگی متفاوت درکلان شهرها از یک سو و از سوی دیگر مشاهده‌ی تمرکززدایی در امکانات و خدمات، تراکم‌های جمعیتی ناموزون، مدیریت‌های تمرکزگرا، جدایی‌گزینی اکولوژیکی، حاشیه نشینی و حومه نشینی، شمال و جنوب اجتماعی در شهرها، فقر و نابرابری، فاصله طبقاتی بالا، آلودگی‌های زیست محیطی و آسیب‌های اجتماعی خاص، رفتارهای فردگرا، عدم اعتماد و کاهش سرمایه‌ی اجتماعی که از عوامل مهم توسعه است، ما را به این جهت سوق داده است که به بررسی رابطه‌ی کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی در شهر تهران بپردازیم و در پی پاسخ به این پرسش باشیم که آیا انواع متفاوت کیفیت زندگی بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی تأثیر می‌گذارد؟

مبانی نظری

به رغم اختلاف‌هایی که در تعریف کیفیت زندگی وجود دارد، اجماع کلی نیز در میان صاحب‌نظران به چشم می‌خورد. بر این اساس کیفیت زندگی مشتمل بر ابعاد مثبت و مفهومی چند بعدی است که تمامی مطالعات کیفیت زندگی تحت دو دسته‌بندی قرار می‌گیرد.

نخست این‌که تمامی مطالعات کیفیت زندگی تحت دو سرفصل – شاخص های عینی و شاخص های ذهنی صورت می گیرد (فیلیپس، ۲۰۰۷: ۸۵) و دسته‌بندی دوم بر اساس چند بعدی بودن این مفهوم صورت می پذیرد که عبارتند از :

۱- فیزیکی: در بعد فیزیکی پرسش‌های مربوط به ابعاد جسمانی انسان، شامل قدرت، انرژی، توانایی انجام فعالیت های روزمره، خودمراقبتی و هم‌چنین علائم بیماری مانند درد، مورد تفسیر و سنجش قرار می‌گیرند .

۲- روانشناختی: در بعد روانشناختی بیش‌تر نشانه‌های روانی شامل اضطراب، افسردگی، ترس

1 - Pacione

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

و میزان محرومیت نسبی سنجیده می‌شود .

۳- اجتماعی: در بعد اجتماعی احساس بهتر بودن و کیفیت ارتباطات افراد با خانواده، دوستان، همکاران و اجتماع تبیین می‌شود .

٤-محیطی: در بعد محیطی کیفیت محیط پیرامون زندگی بشر مورد واکاوی قرار می‌گیرد .

۵-اقتصادی: مؤلفه‌هایی چون میزان رضایت از درآمد، نوع شغل و یا رضایت شغلی ارزیابی می‌شوند (مگن[1]، ۱۹۹۰: ۳۱).

تعریف سازمان جهانی بهداشت از کیفیت زندگی چنین است: ارزیابی و ادراک افراد از وضعیت زندگی خویش، تحت‌تأثیر نظام فرهنگی و ارزشیِ موقعیتی که در آن زندگی می‌کنند (ماسام[2]، ۲۰۰۲: ۵۸). در واقع اهداف، انتظارات، معیارها و خواسته‌های فرد به میزان وسیعی بر وضعیت جسمانی، روانی، میزان استقلال، روابط اجتماعی و اعتقادات او تاثیرگذار است (غفاری ، ۱۳۸۸: ۲۳). بدین‌ترتیب در بستر کیفیت زندگی مطلوب فرد از دغدغه‌های اولیه‌ی زندگی همانند تأمین خوراک ، پوشاک و مسکن دور شده و به اهداف و آرمان‌های والاتر می‌اندیشد و به مرور زمان احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و تصور مثبت نسبت به اجتماع در وی شکل گرفته و موجب افزایش شعاع ارتباطی افراد با یک‌دیگر و عضو شدن افراد در شبکه‌های اجتماعی مختلف می‌شود که این حاصل جمع منابع بالقوّه و بالفعل روابط نهادی شده میان افراد و به عبارت ساده‌تر عضویت در یک گروه به زعم بوردیو سرمایه‌ی اجتماعی است و به عنوان ابزاری در اختیار فرد قرار می‌گیرد تا سرمایه‌ی اقتصادی خود را افزایش دهد (شارع‌پور ،۱۳۸۰: ٦۹) و از طرفی یکی از مؤلفه‌های کیفیت زندگی مطلوب امکانات آموزشی است که موجب افزایش تعاملات یادگیری می شود که از نظر فالک و کیل پلتریک شرط مقدمه‌ی ساخت سرمایه‌ی اجتماعی وجود کیفیت و کمیت کافی تعاملات یادگیری است. تعاملات یادگیری یک فرصت فعال را فراهم کرده و در یک سطح زمینه‌ای رخ می‌دهد. برای مثال آنان معتقدند کیفیت یادگیری شامل زمینه‌ی تاریخی، تعاملات خارجی، مبادله، اعتماد، هنجارها و ارزش‌های مشترک است. برنامه‌ریزی و اجرا پروژه‌های اجتماعی نیز می‌تواند یکی از این تعاملات یادگیری باشد

1- Megone
2- Massam

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

(رحمانی فیروزجاه، حیدرآبادی،۱۳۸۵: ۱۲) که در زمینه‌ی مشارکت افراد در شبکه‌های اجتماعی مختلف توان مندی‌ها ، تخصص و کارآیی مبادله می شود و بسیج منابع انسانی برای فعالیت اقتصادی و تعاملات اجتماعی در سطح خرد شکل می گیرد.

چلبی دو عنصر اساسی زنده در سطح خرد را فرد و تعامل می داند و برای تعامل از لحاظ تحلیلی دو وجه عمده در نظر می‌گیرد: ۱- وجه ابزاری ۲- وجه اظهاری. وجه ابزاری در واقع همان روابط سر راست است که در آن تعامل به عنوان ابزار در نظرگرفته می‌شود و در وجه اظهاری تعامل ، هدف است و این نوع تعامل باعث تکرار و دوام می‌شود که از طریق آن «ما» یا اجتماع شکل می‌گیرد (چلبی ، ۱۳۷۵: ۳۱). این پیوندهای ضعیف شبکه‌ی تعاملات اجتماعی در سطح خرد باعث تقویت روابط میان گروهی می شوند (همان : ۱۷) و هم‌چنین فرد را از فردیت کامل بیرون می‌آورد و به هر انسان دو شخصیت می‌بخشد: شخصیت فردی و شخصیت اجتماعی. به تعبیری دوگانگی را از میان فرد و جامعه‌اش بر می‌دارد و فرد در جامعه‌اش دارای پایگاه اجتماعی می‌شود. این از نظر نان لین جزء منابع ارزشمند است؛ زیرا وی در اکثر جوامع منابع ارزشمند را ثروت، قدرت و پایگاه اجتماعی می‌داند و از این رو سرمایه‌ی اجتماعی افراد را بر حسب میزان یا تنوّع ویژگی‌های دیگرانی که فرد با آن‌ها پیوندهای مستقیم و غیرمستقیم دارد قابل سنجش می‌داند و سرمایه‌ی اجتماعی را به عنوان منابع نهفته در ساختار اجتماعی مطرح می‌کند که با کنش‌های هدف‌مند قابل دسترسی است (توسلی ، ۱۳۷۹: ۱۰).

کلمن نیز در تعریف سرمایه‌ی اجتماعی به کارکرد آن توجه می‌کند و به اعتقاد او سرمایه بخشی از ساختار اجتماعی است که به کنش‌گر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منابع خود دست یابد. این بعد از ساختار اجتماعی شامل تکالیف، انتظارات، مجاری اطلاع‌رسانی، هنجارها و ضمانت‌های اجرایی است که انواع خاصی از رفتار را تشویق یا منع کرده است. به عبارتی مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی نشان‌دهنده‌ی آن است که چگونه ساختار اجتماعی یک گروه می‌تواند به عنوان منبعی برای افراد آن گروه عمل کند. سرمایه‌ی اجتماعی متعلق به تعامل اجتماعی است و از آن فرد نیست و از چهار منبع سرچشمه می‌گیرد:

۱- مجموعه‌ی تعهدات و انتظارات متقابلی است که افراد نسبت به یکدیگر ایجاد می‌کنند .

۲- کانال‌ها یا مجاری اطلاع رسانی؛

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

۳- هنجارها و ضمانت های اجرایی مؤثر برای آن هنجارها؛

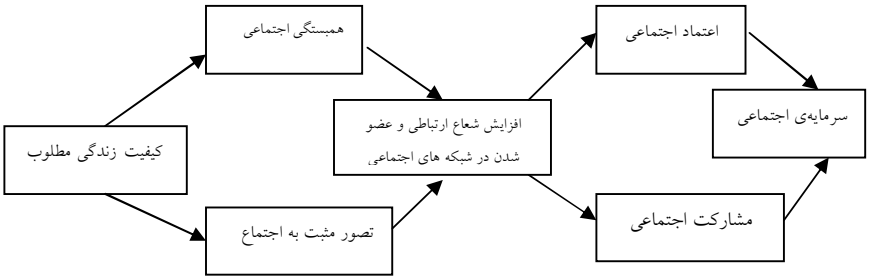
٤- سازمان اجتماعی انطباق‌پذیر، مانند برخی سازمان‌ها و یا گروه‌های داوطلبانه که به منظور برآورده کردن هدف خاصی به وجود می‌آیند. ولی ساختار آن‌ها چنان است که می‌توانند برای اهداف دیگری نیز به کار آیند (شارع پور ، ۱۳۸۰: ۸).

اما نباید فراموش کرد که انسان‌ها از مسیر اعتماد می‌توانند با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و با هم همکاری کنند. تمایل فرد به قبول ریسک در یک موقعیت اجتماعی مبتنی بر حس اطمینان به دیگران است؛ یعنی به گونه‌ای که از آنان انتظار می‌رود عمل می‌کنند و شیوه‌ای حمایت کننده در پیش می‌گیرند. از نظر پاتنام شبکه‌هایی که بر اساس ارزش‌ها و هنجارهای مشترک شکل می‌گیرند، منبع تولید و بسط اعتماد اجتماعی هستند و نوعی دارایی را تشکیل می‌دهند که اعضای آن‌ها به عنوان سرمایه از آن استفاده می‌کنند. (پاتنام ، ۱۳۸۰: ٦۷). نکته‌ی مهم این است که اعتماد را نمی‌توان به طور مصنوعی ایجاد کرد. اعتماد محصول اتوماتیک اوضاع اجتماعی و اقتصادی خاصی در جامعه است که در طول زمان از طریق تکرار سلسه‌ای از تعامل شکل می‌گیرد و به سه صورت خود را نشان می‌دهد یا به عبارتی دارای سه نوع است:

۱- اعتماد میان فردی یا اعتماد به افراد آشنا؛

۲- اعتماد اجتماعی یا اعتماد تعمیم‌یافته یا اعتماد به بیگانگان؛

۳- اعتماد مدنی یا اعتماد به سازمان ها و نهادها (شارع‌پور، ۱۳۸۳ : ۷٤).

نمودار شماره‌ی (۱) : مدل تئوریک رابطه میان کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی

به هر حال کیفیت زندگی مطلوب موجب شکل‌گیری فرآیندی می‌شود که افراد به سمت راه‌ها و مجاری ارتباطی سوق داده می‌شوند ودر تصمیم‌گیری‌های جامعه مشارکت

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

می‌کنند. این مشارکت برای افراد همبستگی و تصور مثبت نسبت به اجتماع پدید می‌آورد و این همبستگی و تصور مثبت عاملی می‌شود در جهت افزایش شعاع ارتباطی افراد که بدنبال خود برای آنان اعتماد و امنیت را به همراه می‌آورد و سرانجام تمامی این عوامل موجب افزایش سرمایه‌ی اجتماعی می‌شوند.

فرضیه‌های تحقیق

۱- میان کیفیت زندگی و اعتماد اجتماعی رابطه وجود دارد.
۲- میان کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد.
۳- میان کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

روش استفاده شده در این مقاله، تحلیل ثانویه‌ی داده‌های موجود درباره‌ی زندگی مطلوب در شهر تهران است که از سوی جهاد دانشگاهی (مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران – ایسپا) و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمان ایران با حجم نمونه ۲۰۶۷۰ نفر در مناطق مختلف شهر تهران انجام شده است. این پژوهش به‌صورت پیمایشی و با ابزار پرسش‌نامه صورت گرفته و واحد تحلیل در این تحقیق فرد است.

مؤلفه‌ها و شاخص‌های کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی و روایی

برای دستیابی به مؤلفه‌ها و شاخص‌های سنجش کیفیت زندگی، به بررسی تحقیقات پیشین و سنجه‌های موجود پرداخته شده است. سرانجام بر اساس پرسش‌نامه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی[1] ابعاد سلامت جسمانی، سلامت روانی، روابط اجتماعی و سلامت محیط در نظر گرفته شد و برای سنجش ابعاد کیفیت زندگی از دو نوع شاخص استفاده شد. در نوع اول شاخص‌های عینی جنبه‌های ملموس ابعاد اندازه‌گیری و در نوع دوم شاخص ذهنی یعنی میزان رضایت و احساس افراد نسبت به ابعاد کیفیت زندگی سنجیده شده است. برای سنجش

1- WHO QOL_ BREF,(Who Quality of life _ BREF)

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

سرمایه‌ی اجتماعی بر اساس تئوری‌های موجود دو بعد اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در نظر گرفته شد. دراین پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ برای تعیین روایی شاخص‌ها بهره گرفته شده است. جدول زیر نتایج مربوط به آزمون روایی مقیاس‌ها را نشان می‌دهد .

جدول شماره‌ی (۱) - ضریب روایی مقیاس ها در پرسش‌نامه‌ی نهایی

متغیّر ها	پرسش نامه نهایی	
	تعداد گویه ها	ضریب روایی
سلامت جسمانی	۱۰	/۷۸
سلامت روانی	۸	/۷۶
روابط اجتماعی	۱۰	/۶۸
محیط اقتصادی	۸	/۸۲
محیط کالبدی	۱۰	/۶۹
کیفیت زندگی	۴۶	/۶۹
اعتماد اجتماعی	۱۰	/۷۲
مشارکت اجتماعی	۸	/۷۳
سرمایه ی‌اجتماعی	۲۴	/۷۵

نتایج به‌دست آمده از ضریب آلفای کرونباخ نشان دهنده‌ی قابلیت اعتماد بالای پرسش‌هایی است که متغیّرهای تحقیق را می‌سنجند.

یافته های توصیفی تحقیق

۱- مختصات عمومی پاسخ‌گویان

جدول شماره‌ی (۲) - توزیع پاسخ گویان بر حسب جنس

جنسیت	مرد	زن
درصد نسبی	۳۹/۱	۶۰/۹

بر اساس جدول فوق ۳۹/۱ درصد پاسخ‌گویان مرد و ٦۰/۹ درصد پاسخ‌گویان زن هستند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

جدول شماره‌ی (۳) : توزیع پاسخ‌گویان بر حسب تحصیلات

تحصیلات	بی سواد	خواندن و نوشتن یا ابتدایی ناقص	ابتدایی کامل یا راهنمایی ناقص	راهنمایی کامل یا دبیرستان ناقص	دیپلم	فوق دیپلم	کارشناسی	کارشناسی ارشد و بالاتر
درصد نسبی	۷/۱	۷/۰	۱۰/۴	۱۳/۰	۳۷/۸	۷/۳	۱۴/۲	۳/۱

بر اساس جدول فوق پاسخ‌گویان از لحاظ وضعیت تحصیلی، ۷/۱ درصد بی‌سواد، ۷ درصد خواندن و نوشتن یا ابتدایی ناقص، ۱۰/٤ درصد ابتدایی کامل یا راهنمایی ناقص، ۱۳ درصد راهنمایی کامل یا دبیرستان ناقص ، ۳۷/۸ درصد دیپلم ، ۷/۳ درصد فوق دیپلم، ۱٤/۲ درصد کارشناسی، ۳/۱ درصد نیز کارشناسی‌ارشد و بالاتر بودند که مقطع تحصیلی دیپلم بیش‌ترین ضریب را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره ی (٤) - توزیع پاسخ گویان بر حسب تأهل

	دارای همسر	بی همسر بر اثر فوت همسر	بی همسر بر اثر طلاق	هرگز ازدواج نکرده
درصد نسبی	۶۶/۱	۶/۸	۱/۷	۲۵/۵

بر اساس جدول فوق ٦٦/۱ درصد پاسخ‌گویان دارای همسر، ٦/۸ درصد پاسخگویان بی‌همسر بر اثر فوت همسر، ۱/۷ درصد پاسخ‌گویان بی‌همسر بر اثر طلاق و ۲۵/۵ درصد پاسخ‌گویان هرگز ازدواج نکرده‌اند. بدین ترتیب افراد دارای همسر بیش‌ترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره‌ی (۵) - توزیع پاسخ گویان بر حسب نحوه تصرف محل سکونت

وضعیت تصرف	ملکی	استیجاری	سرایدار و نگهبان	سایر
درصد نسبی	۶۳/۱	۲۹/۷	/۷	۶/۵

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

بر اساس جدول فوق ٦٣/١ درصد پاسخ گویان دارای منزل مسکونی ملکی، ۲۹/۷ درصد استیجاری، ۷/. درصد سرایدار و نگهبان و ٦/٥ درصد سایر بودند.

جدول شماره‌ی(٦) - توزیع پاسخ‌گویان بر حسب پوشش بیمه‌ای

پوشش بیمه‌ای	تأمین اجتماعی	خدمات درمانی	سایر	خیر	مکمّل	
					بلی	خیر
درصد نسبی	۴۴/۶	۱۸/۹	۶/۴	۳۰/۱	۱۵/۳	۸۴/۷

بر اساس جدول فوق ٤٤/٦ درصد پاسخ گویان تحت پوشش بیمه‌ای تأمین اجتماعی، ۱۸/۹ درصد خدمات درمانی، ٦/٤ درصد سایر، ۳۰/۱ تحت هیچ گونه پوشش بیمه‌ای نبودند. هم‌چنین ۱٥/۳ درصد پاسخ گویان تحت پوشش بیمه‌ی تکمیلی و ۸٤/۷ درصد نیز دارای بیمه تکمیلی نبودند .

جدول شماره ی(۷) - توزیع پاسخ گویان بر حسب پوشش بازنشستگی

پوشش بیمه‌ای	تأمین اجتماعی	کارکنان دولت	سایر	خیر
درصد نسبی	۱۸/٥	۹/۷	۲/٥	۶۹/۳

براساس جدول فوق ۱۸/٥ درصد پاسخ‌گویان تحت پوشش بازنشستگی تأمین اجتماعی، ۹/۷ کارکنان دولت، ۲/٥ درصد سایر و ٦۹/۳ درصد تحت پوشش هیچ‌گونه بیمه‌ی بازنشستگی نبودند که این میزان درصد چشمگیر و جای بررسی دارد .

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

۲- بررسی وضعیت کیفیت زندگی ساکنان شهر تهران

جدول شماره‌ی (۸)- توزیع فراوانی ابعاد کیفیت زندگی

ابعاد	مؤلفه ها	فراوانی نسبی (درصد)			
		خیر	کمی	زیاد	خیلی زیاد
سلامت جسمانی (فیزیکی)	درد جسمانی	۲۴	۲۶	۳۵	۱۵
	انرژی	۳۳	۳۸	۱۹	۱۰
	خواب	۵	۴۶	۳۵	۱۴
	تحرک	۲۸	۴۸	۱۷	۷
	فعالیت روزمره	۳	۳۱	۴۵	۲۱
	خود مراقبتی	۱۴	۴۲	۱۱	۳
سلامت روانی	احساس مطلوب به زندگی	۱۳	۵۲	۱۲	۱۳
	تمرکز	۲۹	۴۳	۱۴	۱۴
	رضایت از خود	۸	۱۶	۵۲	۲۴
	وجود عواملی مانند ترس اضطراب	۱۸	۱۶	۴۳	۲۳
رابطه‌ی اجتماعی	احساس امنیت فردی و اجتماعی	۲۶	۴۷	۱۹	۸
	احساس تعلق	۱۴	۳۱	۴۶	۹
	اعتماد به آشنایان	۱۲	۳۲	۳۹	۱۷
	اعتماد به بیگانگان	۳۱	۵۹	۸	۲
	امید به آینده	۱۷	۶۱	۱۸	۴
	رضایت از روابط زناشویی	۱۰	۴۲	۳۰	۱۸
	مشارکت اجتماعی	۱۶	۳۱	۴۱	۱۲

همان‌گونه که توضیح داده شد، کیفیت زندگی در پنج بعد سنجیده شد کـه نتـایج در جدول شماره‌ی (۸) ذکر شده است. بر اساس جدول فوق:

۱- بعد سلامت جسمانی در ٦ شاخص درد جسمانی، انرژی، خواب، تحرّک، فعالیت روزمره و خود مراقبتی سنجیده شده است که پاسخ‌گویان از لحاظ عینـی و ذهنـی بـیش‌تـرین امتیاز را به ترتیب به فعالیت روزمره، خواب و درد جسمانی داده‌اند.

۲- بعد سلامت روانی در (٤) شاخص احساس مطلوب به زندگی، تمرکز، رضـایت از خود و وجود عواملی مانند ترس و اضطراب و ..... سنجیده شده است که پاسخگویان بیشترین امتیاز را به ترتیب به رضایت از خود و وجود عواملی همانند ترس و اضطراب داده‌اند.

۳- بعد روابط اجتماعی در (۷) شاخص احساس امنیت فـردی و اجتمـاعی، احسـاس

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

تعلق، اعتماد به آشنایان، اعتماد به بیگانگان، امید به آینده، رضایت از روابط زناشویی و مشارکت اجتماعی سنجیده شده است که پاسخ‌گویان بیش‌ترین امتیاز را به ترتیب به احساس تعلق، اعتماد به آشنایان، مشارکت اجتماعی و رضایت از زناشویی داده‌اند.

ادامه جدول شماره‌ی (۸)

ابعاد		مؤلفه ها	فراوانی (درصد)			
			خیر	کمی	زیاد	خیلی زیاد
محیط	اقتصادی	فرصت های شغلی	۳۹	۴۱	۱۲	۸
		وضعیت اقتصادی	۹	۶۲	۱۱	۱۸
		هزینه زندگی	۱۹	۲۱	۳۹	۲۱
		امکانات آموزشی	۱۰	۳۱	۳۷	۲۲
		امکانات بهداشتی	۱۷	۴۳	۱۲	۲۲
		امکانات تفریحی	۲۴	۳۶	۱۹	۲۱
	کالبدی	وضعیت محله	۲۶	۵۸	۷	۹
		وضعیت مسکن	۱۸	۴۶	۲۶	۱۰
		فضای سبز و پارک ها	۴۵	۳۷	۷	۱۱
		جمع آوری و دفع زباله	۱۲	۵۱	۳۱	۶
		حمل و نقل عمومی	۱۱	۲۳	۴۱	۲۵
		کیفیت و کمیت آب	۹	۳۹	۳۲	۲۰
		خیابان ها و کوچه ها	۱۶	۵۶	۲۳	۵

٤- بعد محیطی در (۲) قسمت اقتصادی و کالبدی سنجیده شده که در بعد اقتصادی، فرصت‌های شغلی، وضعیت اقتصادی، هزینه‌ی زندگی، امکانات آموزشی، امکانات بهداشتی و امکانات تفریحی بررسی شد و در بعد کالبدی، وضعیت محله، وضعیت مسکن، فضای سبز و پارک‌ها، جمع‌آوری زباله و دفع زباله، حمل و نقل عمومی، کیفیت و کمیت آب، خیابان‌ها و کوچه‌ها در نظر گرفته شد. در قسمت محیط فیزیکی پاسخ‌گویان بیش‌ترین امتیاز را به ترتیب به هزینه‌ی زندگی و امکانات آموزشی داده‌اند و در قسمت کالبدی بیش‌ترین امتیاز را به ترتیب به حمل و نقل عمومی، کیفیت و کمیت آب و جمع‌آوری و دفع زباله داده‌اند.

در ادامه گویه‌های کیفیت زندگی با هم جمع و سپس ستون بدست آمده کدگذاری دوباره شد. با توجه به ضرایب حاصل، سه نوع کیفیت زندگی مشخص گردید که عبارتند از: ۱- کیفیت زندگی مطلوب؛ ۲- کیفیت زندگی متوسط و ۳- کیفیت زندگی پایین. توزیع نسبی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

آن به شرح ذیل است:

جدول شماره(۹)- توزیع نسبی انواع کیفیت زندگی

انواع کیفیت زندگی	میزان (درصد)
کیفیت زندگی مطلوب	۱۱
کیفیت زندگی متوسط	۵۹
کیفیت زندگی پایین	۳۰

بر اساس جدول شماره‌ی (۹)، ۱۱ درصد افراد جامعه‌ی آماری دارای کیفیت زندگی مطلوب، ۵۹ درصد دارای کیفیت زندگی متوسط و ۳۰ درصد دارای کیفیت زندگی پایین بودند.

بررسی فرضیه‌ها

برای بررسی فرضیه‌ها ابتدا جدول توافقی انواع کیفیت زندگی و ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی رسم شد.

جدول شماره (۱۰)- جدول توافقی انواع کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی (درصد ستونی)

ابعاد / سرمایه اجتماعی / کیفیت زندگی	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	سرمایه اجتماعی
کیفیت زندگی مطلوب	۲۵	۲۱	۳۷
کیفیت زندگی متوسط	٦۸	۵۳	٤۳
کیفیت زندگی پایین	۷	۱٦	۲۰

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود افراد با کیفیت زندگی متوسط بیش‌ترین امتیاز را در زمینه‌ی متغیّرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و سرمایه‌ی اجتماعی به خود اختصاص داده‌اند و میزان این سه متغیّر در انواع کیفیت زندگی نیز متفاوت است. از این رو در ادامه با کمک آزمون تحلیل واریانس تفاوت میانگین میزان اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

و سرمایه اجتماعی در انواع کیفیت زندگی بدست آورده شد که به شرح زیر است:

جدول شماره‌ی (۱۱) - نتیجه‌ی آزمون تحلیل واریانس یک طرفه

	F	Sig	Sig tukey	مقدار اتا دو
مشارکت اجتماعی	۲/۰۵	/۰۴	/۰۲	/۰۲۲
اعتماد اجتماعی	۱/۹۷	/۰۳	/۰۴	/۰۱۴
سرمایه‌ی اجتماعی	۲/۸۶	/۰۱	/۰۲	/۰۳

تفسیر خروجی

۱- انواع کیفیت زندگی و متغیّر مشارکت اجتماعی

بر اساس جدول فوق میزان رابطه‌ی دو متغیر مشارکت اجتماعی و انواع کیفیت زندگی ۲/۰۵ است، که میزان sig آن کمتر از ۰۵/. است؛ یعنی تفاوت میانگین افراد با کیفیت زندگی متفاوت در مشارکت اجتماعی معنادار است و فرض یک پذیرفته می‌شود. از طرفی Sig tukey کمتر از ۰۵/. می‌باشد، یعنی میزان میانگین‌های مشارکت اجتماعی میان‌گروهی افراد با کیفیت زندگی متفاوت معنادار است و هم‌چنین میزان اتادو برابر ۰۲۲/. است؛ یعنی به میزان ۰۲۲/. از واریانس متغیّر وابسته (مشارکت اجتماعی) با متغیر مستقل انواع کیفیت زندگی تبیین می‌شود که قدرت تبیین‌کنندگی ضعیفی دارد.

۲- متغیّر انواع کیفیت زندگی و اعتماد اجتماعی

بر اساس جدول فوق میزان f رابطه‌ی دو متغیّر اعتماد اجتماعی و انواع کیفیت زندگی ۱/۹۷ است که میزان sig آن کمتر از ۰۵/. می باشد، یعنی تفاوت میانگین افراد با کیفیت زندگی متفاوت در اعتماد اجتماعی معنادار می‌باشد و فرض یک پذیرفته می شود. از طرفی Sig tukey کمتر از ۰۵/. است؛ یعنی میزان میانگین‌های میان گروهی اعتماد اجتماعی افراد با کیفیت زندگی متفاوت معنادار است و هم‌چنین میزان اتادو برابر ۰۱٤/. است؛ یعنی به میزان ۰۱٤/. از واریانس متغیّر وابسته (اعتماد اجتماعی) با متغیّر مستقل انواع کیفیت زندگی تبیین می‌شود که قدرت تبیین‌کنندگی ضعیفی دارد.

۳- متغیّر انواع کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

بر اساس جدول فوق میزان f رابطه‌ی دو متغیّر سرمایه‌ی اجتماعی و انواع کیفیت زندگی ۲/۸٦ است که میزان sig آن کمتر از ۰۵/. است، یعنی تفاوت میانگین افراد با کیفیت زندگی متفاوت در سرمایه‌ی اجتماعی معنادار است و فرض یک پذیرفته می‌شود. از طرفی Sig tukey کمتر از ۰۵/. است، یعنی میزان میانگین‌های سرمایه‌ی اجتماعی میان‌گروهی افراد با کیفیت زندگی متفاوت معنادار است و هم‌چنین میزان اتادو برابر ۰۳/. است؛ یعنی به میزان ۰۳/. از واریانس متغیّر وابسته (سرمای‌ی اجتماعی) با متغیّر مستقل انواع کیفیت زندگی تبیین می‌شود که قدرت تبیین کنندگی ضعیفی دارد .

جدول شماره‌ی (۱۲) - آماره های مربوط به مراحل تحلیل مسیر

مراحل	متغیّر وابسته	متغیّر های مستقل	ضریب بتا	R^2	e	F	sig
۱	سرمایه‌ی اجتماعی	کیفیت زندگی متوسط	/۲	/۳۴	/۶۶	۱۲۶/۵۱	۰
		مشارکت اجتماعی	/۳۱				
		همبستگی اجتماعی	/۲				
		تصور مثبت به اجتماع	/۱				
		افزایش شعاع ارتباطی	/۲۱				
		اعتماد اجتماعی	/۳۴				
۲	اعتماد اجتماعی	همبستگی اجتماعی	/۳۲	/۳۸	/۶۲	۶/۲۶	/۰۰۲
		افزایش شعاع ارتباطی	/۲				
		مشارکت اجتماعی	/۱				
		تصور مثبت به اجتماع	/۰۲				
		کیفیت زندگی متوسط	/۲۹				
۳	همبستگی اجتماعی	افزایش شعاع ارتباطی	/۳۳	/۴۲	/۵۸	۵۶/۶۷	۰
		مشارکت اجتماعی	/۳۱				
		کیفیت زندگی متوسط	/۲				
۴	افزایش شعاع ارتباطی	مشارکت اجتماعی	/۳۱	/۶۱	/۳۹	۳۴/۵۵	۰
		کیفیت زندگی متوسط	/۲۳				
۵	مشارکت اجتماعی	کیفیت زندگی متوسط	/۲	/۴۸	/۵۲	۵۱/۲۲	۰

همان گونه که در جدول شماره‌ی (۱۰) مشاهده می‌شود میزان سرمایه‌ی اجتماعی در کیفیت زندگی متوسط نسبت به دو نوع دیگر بیش‌تر بوده و بر اساس جدول شماره (۱۱) این

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

تفاوت معنادار است و هم‌چنین بیش‌ترین درصد را به خود اختصاص داده است.

از این رو برای بررسی رابطه‌ی دقیق و پیش بینی میزان تأثیر، ابتدا بر اساس تئوری‌ها و آرایش فرضیه‌ها مدلی را رسم کردیم و سپس برای تست مدل قسمتی از مدل را توسط تحلیل مسیر گام به گام مورد بررسی قرار می‌دهیم. در این نوع تحلیل مسیر ابتدا تمامی متغیّرهای مستقل را وارد معادله رگرسیون نموده و تأثیر آنها را بر متغیر وابسته‌ی سرمایه‌ی اجتماعی مورد بررسی قرار دادیم. در هر مرحله با تشکیل معادله‌ی رگرسیون، متغیّری که بیشترین ضریب همبستگی را با متغیّر وابسته داشته است به عنوان متغیّر وابسته‌ی مرحله‌ی بعد انتخاب کردیم و متغیرهایی را که دارای بتای(ضریب همبستگی استاندارد) کمتر از ۰۵/. بوده‌اند را از مرحله‌ی بعد حذف کردیم. در پایان مدل به دست آمده از روابط متغیّرها را رسم کردیم و ضریب مسیر را روی بردارها نشان دادیم و سپس تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم و تأثیر کل متغیّرهای مستقل بر وابسته را مشخص کردیم که نتایج به شرح زیر است:

جدول شماره (۱۳)- تاثیرات مستقیم، غیر مستقیم و کل متغیّرهای مستقل بر متغیّر وابسته سرمایه‌ی اجتماعی

متغیّرهای مستقل	تأثیر مستقیم	تأثیر غیرمستقیم	تأثیرات کل
کیفیت زندگی	/۲	/۳۸	/۵۸
تصور مثبت به اجتماع	/۱	۰	/۱
مشارکت اجتماعی	/۳۱	/۲۱	/۵۲
اعتماد اجتماعی	/۳۴	۰	/۳۴
افزایش شعاع ارتباطی	/۲۱	/۱۶	/۳۷
همبستگی اجتماعی	/۲	/۱	/۳

ضرایب تحلیل مسیر نشان می‌دهد که از مجموعه عوامل مؤثر بر سرمایه‌ی اجتماعی متغیّر کیفیت زندگی با ضریب همبستگی ۵۸/. بیش‌ترین تأثیر را داشته است و مقدار ضریب تعیین یا واریانس تبیین شده متغیّرهای مستقل ۰/٤۲ است. بنابراین متغیّرهای مستقل تقریباً ٤۲ درصد از تغییرات متغیّر وابسته را تبیین می‌کنند و ۵۸ درصد دیگر نیز با متغیّرهای مستقلی به جز متغیّرهای مستقل تحقیق تبیین می‌شوند که نشانه‌ی برازندگی مدل است.

نتیجه‌گیری

کیفیت زندگی ارزیابی و ادراک افراد از وضعیت زندگی خویش تحت تأثیر نظام فرهنگی و

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

ارزشی جامعه است. این ادراک باید با منابع، امکانات و اهداف به دست آمده‌ی افراد در زندگی مطابقت داشته باشد؛ اگر این تطابق ایجاد شود فرد از دغدغه‌های اولیه‌ی زندگی همانند اندیشیدن به خوراک، مسکن و پوشاک رهایی می‌یابد و به سمت مجاری‌های ارتباطی سوق داده می‌شود و به مرور زمان احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و تصور مثبت به اجتماع در آنان شکل می‌گیرد و در تصمیم‌گیری‌های جامعه شرکت می‌کند. این حضور و مشارکت در کنار امکانات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، رضایت و احساس مطلوب به زندگی به گونه‌ی خودکار اعتماد را شکل می دهد. اعتماد و مشارکت اجتماعی در کنار هم موجب شکل‌گیری و تقویت سرمایه‌ی اجتماعی می‌شود. ما در این تحقیق برای بررسی رابطه‌ی میان کیفیت زندگی و سرمایه‌ی اجتماعی به بررسی و سنجش ابعاد این دو مقوله پرداختیم و با توجه به اطلاعاتی که از پرسش‌نامه‌ها استخراج شد، سه نوع کیفیت زندگی مشخص گردید که ۱۱ درصد افراد جامعه‌ی آماری دارای کیفیت زندگی مطلوب، ۵۹ درصد دارای کیفیت زندگی متوسط و ۳۰ درصد دارای کیفیت زندگی پایین بودند. افراد با کیفیت زندگی متوسط بیش‌ترین امتیاز را در زمینه‌ی متغیّرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و سرمایه‌ی اجتماعی به خود اختصاص داده‌اند و میزان این سه متغیّر در انواع کیفیت زندگی نیز متفاوت به دست آمد. آزمون تحلیل واریانس نشان داد این تفاوت میانگین معنادار است و در ادامه برای بررسی میزان تأثیر متغیّر مستقل کیفیت زندگی بر متغیّر وابسته سرمایه‌ی اجتماعی از تحلیل مسیر استفاده کردیم که ضرایب تحلیل مسیر نشان می‌دهد که از مجموعه عوامل مؤثر بر سرمایه‌ی اجتماعی متغیّر کیفیت زندگی با ضریب همبستگی ۵۸/. بیش‌ترین تأثیر را داشته است و مقدار ضریب تعیین یا واریانس تبیین شده‌ی متغیّرهای مستقل ۰/٤۲ است. بنابراین متغیّرهای مستقل تقریباً ٤۲ درصد از تغییرات متغیّر وابسته‌ی سرمایه‌ی اجتماعی را تبیین می‌کنند و ۵۸ درصد دیگر نیز متغیّرهای مستقلی به جز متغیّرهای مستقل تحقیق تبیین می‌شوند. در نتیجه کیفیت زندگی متغیّری است که بر سرمایه‌ی اجتماعی تأثیرگذار است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

منابع

آزاد ارمکی، تقی و همکاران(۱۳۹۱) «بررسی و شناسایی شاخص های کاربردی توسعه‌ی اجتماعی با استفاده از تکنیک دلفی»، **مطالعات توسعه‌ی اجتماعی-فرهنگی**، دوره‌ی اول، شماره‌ی۱، ص ۷-۳۰.

پاتنام، رابرت (۱۳۸۰) **دموکراسی و سنت های مدنی (تجربه ای برای کشورهای درحال گذار)** ، محمد تقی دلفروز، تهران: نی.

توسلی، غلامعباس(۱۳۷۹) **نظریه های جامعه شناسی**، تهران: سمت .

حاج یوسفی، علی (۱۳۸۵) «کیفیت زندگی و راهبردهای اصلاحی»، **نشریه دهاتی**، شماره ۲۸ ، ص ۱-۲۸.

حریر چی، امیر محمود و همکاران (۱۳۸۸) «چگونگی وضعیت کیفیت زندگی شهروندان شهر جدید پردیس»، **فصلنامه ی پژوهش اجتماعی**، سال دوم، شماره چهارم ، ص۹۰-۱۱۰.

چلبی، مسعود (۱۳۷۵) **جامعه شناسی نظم**، تهران: نی.

رحمانی فیروزجاه، علی، حیدرآبادی، ابوالقاسم (۱۳۸۵) «رویکردی نظری بر مفهوم *سرمایه اجتماعی*»، **مجموعه مقالات سرمایه اجتماعی و چالش ها**، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، دهاقان، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهاقان، ص ٦٥-٨٨ .

شارع‌پور، محمود (۱۳۸۰) «فرسایش سرمایه‌ی اجتماعی و پیامدهای آن»، **نامه انجمن جامعه شناسی ایران**، شماره‌ی ۳ ، ص٦٨-٧١.

شارع‌پور، محمود و همکاران (۱۳۸۳) **بررسی مسائل اجتماعی ایران** ، تهران: دانشگاه پیام نور.

کوکبی، افشین و همکاران (۱۳۸٤) « برنامه ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها»، **فصلنامه‌ی جستارهای شهرسازی**، شماره‌ی۱۲، ص ٤٨-٣٦ .

عباس‌زاده، محمد و همکاران (۱۳۹۱) «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر سبک زندگی خودمراقبتی شهروندان»، **مطالعات توسعه‌ی اجتماعی-فرهنگی**، دوره‌ی اول، شماره‌ی۱، ص ۱۱۹-۱٤۱.

غفاری، غلامرضا، امیدی، رضا (۱۳۸۸) **کیفیت زندگی، شاخص توسعه‌ی اجتماعی**، تهران: شیرازه.

لطفی، صدیقه (۱۳۸۸) «مفهوم کیفیت زندگی شهری، تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه‌ریزی شهری»، **فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی جغرافیای انسانی**، سال اول، شماره‌ی چهارم، ص ٦٦-٨٠ .

نوغانی، محسن و همکاران (۱۳۸۷) «کیفیت زندگی شهروندان و رابطه‌ی آن با سرمایه‌ی اجتماعی در شهر مشهد»، **مجله‌ی علوم‌اجتماعی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد،**

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]

سال پنجم، ص ۱۱۱-۱٤۰.

Bergner , M. (1989) « Quality of life , health status and clinical research » **, Medical care** , V: 2 , N : 4 , 10-36 .

Calman , k .c . (1984)« Quality of life » , **Journal of Medical Ethics** , N: 3 , v: 4 . 3-36.

Massam . B.H. (2002) « Quality of life: public planning and private living », **progress in planning** ,V : 58 . N: 10 , 141-227 .

Megone .c (1990) «The Quality of life », **perspective and policies** , V: 2 , N: 3, 28-41.

Pacione , M (1982) «The use of objective and subjective measures of quality of life in human geography » , **prog . Hum .Geogr** , V: 6, N:4 , 495-514.

, V: 4 , N: 2 , 85- 103 . , policy and practice »: conceptQuality of life« Phillips , David (2006)

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-18]